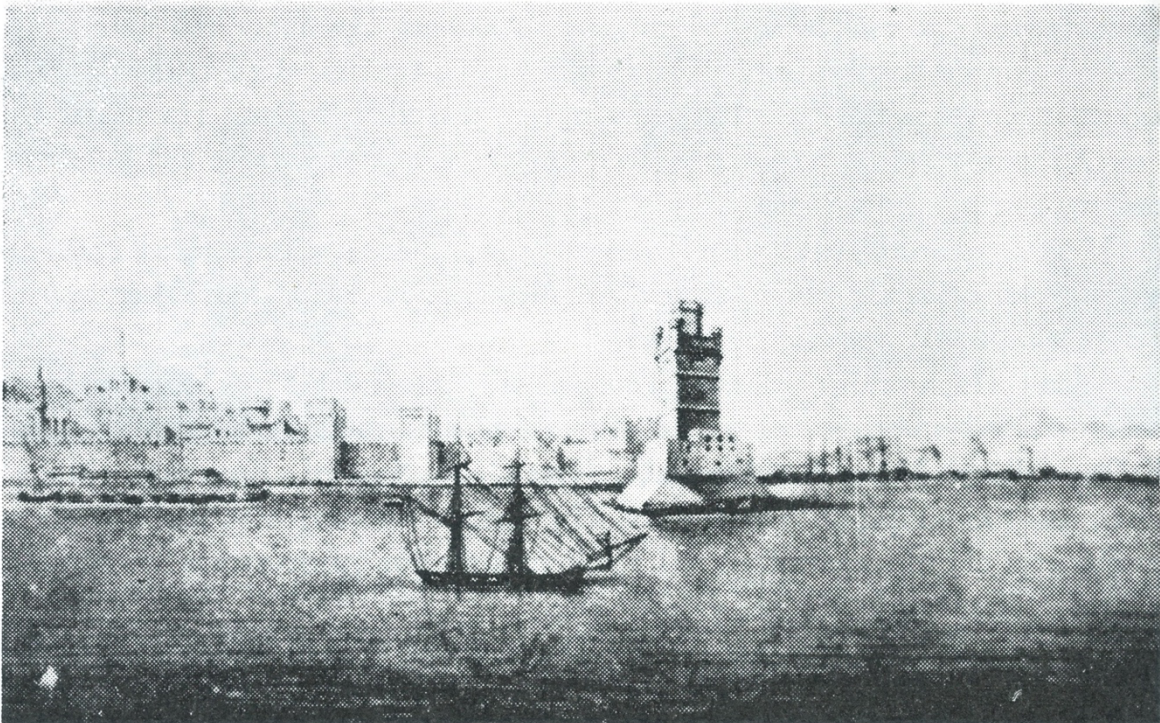

Ευεργέτες της Ρόδου ή Ρόδιοι Ευεργέτες

Ο όρος **Ρόδιοι Ευεργέτες** αναφέρεται σε σημαντικές προσωπικότητες που κατάγονταν από τη Ρόδο και διέθεσαν την περιουσία τους για κοινωφελείς σκοπούς, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Η συνεισφορά τους άφησε ανεξίτηλο σημάδι τόσο στο νησί όσο και ευρύτερα στην Ελλάδα.

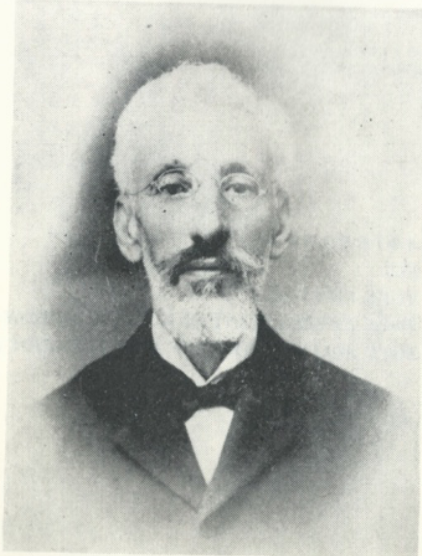
Παρακάτω παρατίθενται μερικές από τις πιο εξέχουσες μορφές ευεργετών με καταγωγή από τη Ρόδο:

5. Μία άποψς τῆς Ρόδου τὸ 1826 (*Dessin de Rottiers*).

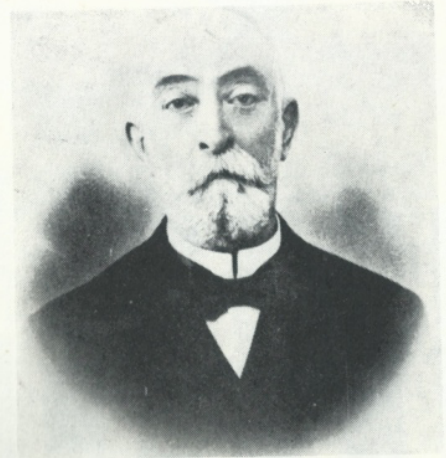
- **Οικογένεια Βενετοκλή**

Οι ιδρυτές του Βενετοκλείου Γυμνασίου που στις 18 Ιανουαρίου του 1909 έθεσαν το θεμέλιο λίθο.

1. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β. ΒΕΝΕΤΟΚΛΗΣ
(1836 - 1919)

Δρ Φιλολογίας του Έθνικού Πανεπιστημίου, Διευθυντής της Αστικής Σχολής Λευκωσίας, Διευθυντής των Σχολών της Έλλην. Κοινότητας 'Αλεξανδρείας, Γυμνασιάρχης του 'Αβερωφείου Γυμνασίου (1875 - 1905), Officier d'Académie (Republique Française, 1893), 'Ιππότης του Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος, Γεωργίου Α' (1895), Officier de l'Instruction Publique (Rep. Française, 1904), 'Ιππότης του Πατριαρχείου 'Αλεξανδρείας (1905), 'Ιππότης του Παναγίου Τάφου του Πατριαρχείου 'Ιεροσολύμων (1905), 'Επίτιμος Ισάβιτος Διευθυντής των Σχολών Ρόδου και Ισάβιον μέλος της Δημογεροντίας (1905 - 1919).

2. ΜΙΝΩΣ Β. ΒΕΝΕΤΟΚΛΗΣ
(1837 - 1920)

Δρ Νομικής Σχολής του Έθνικού Πανεπιστημίου (1869), Δικηγόρος παρά τοις Μικτοῖς καὶ Προξενικοῖς Δικαστηρίοις 'Αλεξανδρείας (1869 - 1904), Τακτικὸς Σύμβουλος (1894), 'Ιππότης του Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος, Γεωργίου Α', 'Ισάβιον μέλος της Δημογεροντίας Ρόδου (1905 - 1920).

Το 1904 οι δύο αδελφοί, Δημήτριος (1836-1919) και Μίνως (1837-1920), με δική τους δαπάνη υδροδότησαν τη συνοικία της Μητρόπολης, όπου ήταν η Αστική Σχολή και το Καζούλλειο Παρθεναγωγείο, και τη συνοικία της Αγίας Αναστασίας, έξω ακριβώς από την φερώνυμη εκκλησία, με δύο κρήνες οι οποίες υπάρχουν μέχρι σήμερα.

Το 1904, επίσης, οι δύο αδελφοί ανέλαβαν την ανέγερση του Ιερού Ναού του Αγίου Δημητρίου, στο πρώτο νεκροταφείο που αποκτούσε η πόλη της Ρόδου επί Μητροπολίτη Ιωακείμ Βαλασιάδη, το 1903, αφού μέχρι τότε οι νεκροί εθάπτοντο στις αυλές των εκκλησιών. Το έργο όμως το οποίο δικαίως χαρακτήρισε, ως το μεγαλύτερο ίσως πνευματικό κεφάλαιο του τόπου, τους αδελφούς Βενετοκλή, σίγουρα ήταν η ανέγερση του Βενετοκλείου Γυμνασίου το 1909, με 200 χρυσά

εικοσόφραγκα και κατ' άλλους με 31.600 χρυσά φράγκα, οπότε μπήκε και ο θεμέλιος λίθος (18/31 Ιανουαρίου 1909) για να εγκαινιασθεί στις 4/17 Ιουλίου του 1910.

3. ΒΕΝΕΤΟΚΛΕΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ

Η Μαρουλίτσα Βενετοκλή (1863 ή 1874-1942) θα δωρίσει ένα οίκημα στο Σύλλογο « Εργάνη Αθηνά». Θα δωρίσουν επίσης πριν το 1901 στα σχολεία της πόλης ένα χτήμα στο χωριό Λάερμα

41. Καθηγηταί και Μαθηταί τοῦ Βενετοκλείου (1931-32).

- **Οικογένεια Καζούλλη:** Επιφανής οικογένεια, δραστηριοποιήθηκε στην Αίγυπτο. Διακρίθηκε για τις πλούσιες δωρεές της και κληροδότησε μεγάλο μέρος της περιουσίας της για την ίδρυση και συντήρηση

Η **οικογένεια Καζούλλη** υπήρξε μία από τις επιφανέστερες και πιο εύπορες οικογένειες της ελληνικής παροικίας στην Αίγυπτο (Αιγυπτιώτες), με καταγωγή από τη Ρόδο, η οποία αναγνωρίστηκε ως **μεγάλος ευεργέτης της Δωδεκανήσου και της Ρόδου**. Η δράση τους επικεντρώθηκε κυρίως στην παιδεία, την εθνική προσφορά και τη φιλανθρωπία.

Η Προσφορά τους στην Παιδεία και τη Ρόδο

Τα μέλη της οικογένειας χρηματοδότησαν και ίδρυσαν εμβληματικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στο νησί, στηρίζοντας την ελληνική εκπαίδευση σε περιόδους τουρκοκρατίας και ιταλοκρατίας:

- **Καζούλλειον Παρθεναγωγείον:** Ιδρύθηκε με δική τους δωρεά και αποτέλεσε ιστορικό πνευματικό κέντρο για τα κορίτσια του νησιού.
- **Καζούλλειο Λύκειο:** Το όνομά τους φέρει μέχρι σήμερα το 2ο Γενικό Λύκειο Ρόδου «Καζούλλειο», καθώς και το 4ο Γυμνάσιο Ρόδου.
- **Κληροδοτήματα:** Άφησαν σημαντικά χρηματικά ποσά για την κάλυψη των σπουδών άπορων Ροδίων μαθητών και φοιτητών.
- **Σημαντικά Πρόσωπα της Οικογένειας**
- **Ιωάννης Καζούλλης:** Επιχειρηματίας στην Αίγυπτο, ο οποίος διετέλεσε πρόεδρος της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής Ενώσεων Δωδεκανησίων Αιγύπτου, ηγούμενος του απελευθερωτικού Δωδεκανησιακού Αγώνα.
- **Νικόλαος Καζούλης:** Μεγαλοεπιχειρηματίας που έχτισε την περίφημη Βίλα Καζούλη στην Κηφισιά στα τέλη του 19ου αιώνα, η οποία σήμερα στεγάζει το Πράσινο Ταμείο.

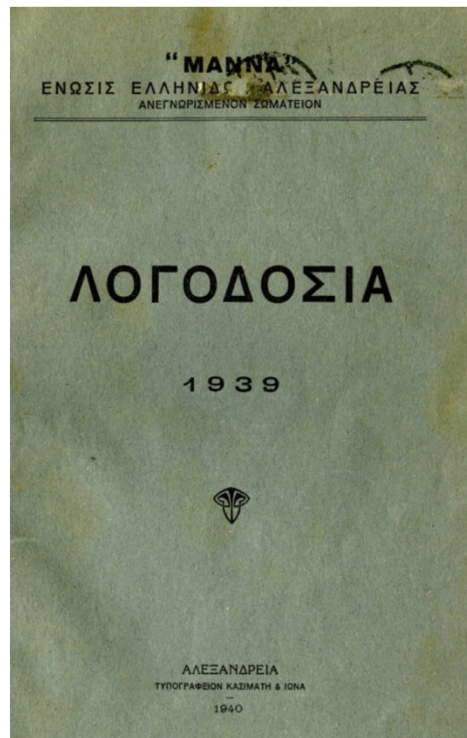

Ο Στέφανος Καζούλλης του Μιχαήλ

- **Μαρίκα Καζούλλη (το γένος Δραγούμη):** Σύζυγος μέλους της οικογένειας και αδελφή του Ίωνα Δραγούμη, με σπουδαίο φιλανθρωπικό έργο στην Αλεξάνδρεια.
- -Η οικογένεια Καζούλλη: Έχει ευεργετήσει τη Ρόδο πολλαπλώς από το 1873:
- -Η Μαρουλίτσα Καζούλλη πρόσφερε ένα οικόπεδο για να χτισθεί η Αστική Σχολή.
- -Ο Παύλος Καζούλλης (1832-1889) θέσπισε μια υποτροφία για Ρόδιους που ήθελαν να σπουδάσουν στην Αθήνα ή την Ευρώπη, ενώ με τη διαθήκη του το 1888 παράγγειλε τη σύσταση του Καζουλλείου Παρθεναγωγείου και κατάθεσε το ποσό των 40.000 δρχ. για τη συντήρησή του. Αφησε επίσης κληροδότημα 50.000 φράγκων για πανεπιστημιακές σπουδές ενός Ρόδιου φοιτητή και άλλο ένα 60.000 φράγκων για την εκπαίδευση και πάλι ενός Ρόδιου.

- -Ο Νικόλαος Καζούλλης κληροδότησε στην Ορθόδοξη Κοινότητα Ρόδου 1.000 λίρες και μια οικία προς όφελος των σχολείων.
- -Η Ευδοκία Παύλου Καζούλλη το 1908 δώρισε στην Ορθόδοξη Κοινότητα Ρόδου το σπίτι της και τον κήπο της για το Καζούλλειο Παρθεναγωγείο.⁴⁷
- -Η Αναστασία Καζούλλη σύζ. Δημ. Θεοδωράκη προσέφερε στον δήμο Ρόδου το ποσό των 4.000 λιρών για το φιλόπτωχο ταμείο, αναδειχθείσα μεγάλη ευεργέτιδα του Δήμου.⁴⁸
- -Ο Μιχάλης Καζούλλης θα στείλει δωρεά 4.500 λιρών Αιγύπτου στην Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα για εθνικούς σκοπούς που θα χρησιμοποιηθεί για την προσθήκη διώροφης πτέρυγας στο Βενετόκλειο Γυμνάσιο.
- -Η Μαρίκα Καζούλλη με τις αγαθοεργίες της στα ελληνικά φιλανθρωπικά ιδρύματα της Αιγύπτου, απέκτησε το προσωνύμιο « Μάννα».

Λογοδοσία του 1939 της Ενώσεως Ελληνίδων Αλεξανδρείας η «Μάννα».

Παραπομπή: Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Οικογένειας Στέφανου και Ελίζας Δραγούμη.

- Συνοψίζοντας, πρόκειται για οικογένεια Ροδίων, αρκετά μέλη της οποίας ευδοκίμησαν και μεγαλούργησαν οικονομικά στην Αίγυπτο. Σημαίνοντα μέλη της υπήρξαν ο Σταμάτιος Καζούλλης που βρέθηκε στη χώρα του Νείλου από το 1780, ο Αθανάσιος από τον 19ο αι. και οι οποίοι δημιούργησαν τον οίκο Καζούλλη στον οποίο εργάστηκαν αρκετοί Ροδίτες.

Η Μαρίκα και ο Μιχάλης Καζούλλης στον κήπο του σπιτιού τους μαζί με τους γιους τους Αλέξανδρο και Στέφανο, στον κήπο του σπιτιού τους στην Αλεξάνδρεια. Πηγή: Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Οικογένειας Στέφανου και Ελίζας Δραγούμη.

- Ο Αθανάσιος, πέραν όλων των άλλων υπήρξε ένας αθεράπευτος Έλληνας πατριώτης, ο οποίος ενισχύει οικονομικά τον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων από τον ζυγό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και φέρεται εγγεγραμμένος στον κατάλογο των Φιλικών με αρ. 179 και έτος κατήχησης το 1819.
- Ο Ιωάννης Καζούλλης (1780-1852) θα συλληφθεί και θα φυλακισθεί στη Ρόδο το 1820 μαζί με άλλους πατριώτες ως μέλος επίσης της Φιλικής Εταιρείας, ενώ όλη η οικογένεια θα συνεχίσει να ευεργετεί τη Ρόδο επί ενάμισι και πλέον αιώνα, είτε με τα πλούτη της είτε με τη συμμετοχή των μελών της στους αγώνες της απελευθέρωσης.
- Ανάμεσα στους διαπρεπείς επιχειρηματίες (κυρίως στην εμπορία του βαμβακιού) και ευεργέτες της οικογένειας είναι και τα δύο αδέρφια Παύλος και Νικόλαος Καζούλλης, τέκνα του Ιωάννη.
- Ο Μιχάλης Καζούλλης του Σταματίου (1882-1968), μεγάλος βαμβακέμπορος επίσης, θα παντρευτεί τη Μαρίκα Δραγούμη (1886-1939), κόρη του πρωθυπουργού της Ελλάδας Στέφανου Δραγούμη και πέραν όλων των άλλων θα φροντίσει την επέκταση του Καζούλλειου Παρθεναγωγείου στη Ρόδο, αλλά και θα ενισχύει οικονομικά άπορα κορίτσια της πατρίδας του.
- Ο Δημήτριος Αν. Θεοδωράκης, γαμπρός του Νικολάου Καζούλλη και απόγονος του Υδραίου ναυάρχου Ιάκωβου Τομπάζη, διετέλεσε επικεφαλής του εξαγωγικού οίκου της οικογένειας Καζούλλη στην Αλεξάνδρεια.
- Θα συμμετάσχει στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913, θα φτάσει στο βαθμό του ναυάρχου και θα υπηρετήσει ως διοικητής της Χίου, ονομασθείς από την Ελληνική Κοινότητα Αλεξανδρείας Μέγας Ευεργέτης.
- Η Ιωάννα Νικολάου Καζούλλη, που θα παντρευτεί τον Παναγιώτη Αριστόφρονα, θα αναπτύξει έντονη φιλανθρωπική και εθνική δράση και θα χρηματοδοτήσει τις απαλλοτριώσεις και ανασκαφές στην Ακαδημία Πλάτωνος, όπως επίσης θα δωρίσει μέρος του οικοπέδου της ιστορικής βίλας Καζούλλη στην Κηφισιά για την ανέγερση του Κ.Α.Τ.

- Ο Ιωάννης Καζούλλης του Νικολάου (1888-1971), μεγαλέμπορος και αυτός, θα υπηρετήσει ως εθελοντής στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913, θα δωρίσει οικόπεδο για την ανέγερση κοινοτικού σχολείου στην Αλεξάνδρεια και πέραν όλων των άλλων ευεργεσιών του θα στείλει στον Εμμανουήλ Μπενάκη, υπουργό Γεωργίας, το ποσό των 5.000 χρυσών λιρών για την αγορά 4 αεροπλάνων για τις ανάγκες του Ελληνικού Στρατού και άλλες 6.000 για στρατιωτικό ρουχισμό. Ακόμα διέθεσε 2.000 λίρες και τα 2 αυτοκίνητά του στον Ε.Ε.Σ. Υπήρξε επίσης ευεργέτης της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας.
- Ο Στέφανος Καζούλλης του Μιχαήλ (1912-1944), υπήρξε η ανθρώπινη εισφορά της οικογένειας Καζούλλη στην πατρίδα, αφού ο ίδιος πλήρωσε με τη ζωή του το 1944 τους αγώνες για την ελευθερία της Δωδεκανήσου.

Αστική Σχολή και Εκπαιδευτήρια Δρακίδη

Η οικογένεια Δρακίδη:

-Τα εξαδέλφια Νικόλαος Δρακίδης του Δημοσθένη (; -1927) και Πέτρος Δρακίδης του Κωνσταντίνου (1870- 1953) δώρισαν ένα οικόπεδο εκτάσεως 3,5 στρεμμάτων στο οποίο κτίστηκε το Βενετόκλειο Γυμνάσιο και το οποίο λειτούργησε το 1910-1911, που μετονομάστηκε σε Καζούλλειο το 1958, ενώ το σημερινό Βενετόκλειο στεγάστηκε το 1947 στα κτίρια του πρώην Στρατώνα Πυροβολικού και Διοίκησης των Ιταλών που κτίστηκαν το 1939.

-Τα παιδιά του Δημοσθένη Δρακίδη δώρισαν το οικόπεδο του παλαιού νεκροταφείου του Αγίου Δημητρίου, το 1903, εκτάσεως 7,5 στρεμμάτων.

Ο Δημοσθένης Δρακίδης με τη σύζυγό του Μαριέττα

-Ο Εμμανουήλ Δρακίδης (1855-1930), με σημαντική εμπορική δραστηριότητα στην Αίγυπτο, το 1920 κατέβαλε το ποσό των 300 χρυσών λιρών στην κοινότητα Τριαντών για τη μεταφορά του νερού από τις πηγές της Φιλερήμου και του Νταβαζιού μέσα στο χωριό.

-Ο Παλαιολόγος Δρακίδης (; -1915) παραχώρησε κατά κυριότητα την περιουσία του στα Ορθόδοξα Ελληνικά Εκπαιδευτήρια της πόλης της Ρόδου.

-Η οικογένεια του Δημοσθένη Δρακίδη (1837-1903) δώρισε στην κοινότητα των Τριαντών τον νεοκλασικό της πύργο επί της λεωφόρου Ηρακλειδών.

-Ο Γεώργιος Δ. Δρακίδης, συμμετείχε ως εκπρόσωπος της Ρόδου στο Πανδωδεκανησιακό Συνέδριο της Πάτμου το 1912, ενώ στη συνέχεια διορίστηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο ως πρώτος διοικητής της ελεύθερης Χίου.

-Ο Κωνσταντίνος Μ. Δρακίδης, διευθυντής στον εμπορικό οίκο του Ν. Καζούλλη στο Kafr - el - Zayat υπήρξε χορηγός Ροδίων για τις σπουδές τους, ενώ χορηγούσε ετησίως στην Αστική Σχολή 50 χρυσά εικοσόφραγκα

-Οι αδελφοί Γεώργιος (; - 1909) και Δέσποινα Αμαράντου:

Πλούσιοι Αιγυπτιώτες ομογενείς, οι οποίοι χρηματοδότησαν εξ ολοκλήρου την ανέγερση του νέου σχολείου στο Νιοχώρι, που εγκαινιάστηκε το 1911 και ονομάστηκε Αμαράντειος Σχολή Ρόδου. Επίσης ευεργέτης της Σχολής αναφέρεται και ο γαμπρός της Δέσποινας Αμαράντου, ο Φίλιππος Ιωαννίδης.

Νοσοκομειακές Δομές & Ιδρύματα Πρόνοιας

- **Σάββας Παυλίδης:** (πέθανε στις 29 Ιουλίου 1933) ήταν Έλληνας δικηγόρος. Υπήρξε ο πρώτος εκλεγμένος Δήμαρχος Ρόδου με βραχύβια θητεία, από το 1912 ως το 1913. Ήταν γνωστός και ως "Σάββας Εφέντης". Η προσφορά του επικεντρώθηκε στην ανακούφιση του πάσχοντος πληθυσμού. Μέσα από δικά του κεφάλαια ενισχύθηκαν οι πρώτες υποδομές υγείας του νησιού (πριν την ανέγερση των μεγάλων ιταλικών νοσοκομείων), εξασφαλίζοντας δωρεάν νοσηλεία και φάρμακα για τους άπορους Ροδίτες.

Καζούλλειο Παρθεναγωγείο (Σήμερα 2ο ΓΕΛ Ρόδου / 5ο Γυμνάσιο)

- **Ιστορικό Ανέγερσης:** Χτίστηκε το **1891** χάρη στο κληροδότημα και τη διαθήκη του Ροδίου μεγαλέμπορου από την Αίγυπτο, **Παύλου Καζούλλη**. Ο ίδιος άφησε το πατρικό του σπίτι στη συνοικία του Αγίου Γεωργίου (Μαράσι) προκειμένου να δημιουργηθεί σχολείο θηλέων.
- **Αρχιτεκτονική:** Πρόκειται για ένα εντυπωσιακό λιθόκτιστο νεοκλασικό κτίριο με κεραμοσκεπή και κάτοψη σε σχήμα Π. Η μνημειώδης είσοδος του ορίζεται από κίονες και συμμετρικούς πεσσούς. Το 1930, ο ανιψιός του, Μιχάλης Καζούλλης, πρόσθεσε με δική του δαπάνη τον πρώτο όροφο για να στεγαστεί το «Ανώτερο Καζούλλειο».
- **Η Ιστορική Δίωξη:** Το 1937, κατά την περίοδο της Ιταλοκρατίας και επί διακυβέρνησης Mario Lago, **οι Ιταλοί έκλεισαν βίαια το σχολείο** στο πλαίσιο της προσπάθειας να καταργηθεί η ελληνική παιδεία στο νησί. Σήμερα, πλήρως αποκατεστημένο, συνεχίζει να λειτουργεί ως ζωντανός χώρος εκπαίδευσης.

Η ιστορία των σχολείων της Ρόδου αντικατοπτρίζει την πολυτάραχη ιστορική πορεία του νησιού. Η ελληνική εκπαίδευση στη Ρόδο διασώθηκε και αναπτύχθηκε χάρη στην Ορθόδοξη Εκκλησία, τις τοπικές κοινότητες και τους μεγάλους εθνικούς ευεργέτες. Το σχολικό δίκτυο πέρασε από συμπληγάδες, ιδίως κατά την περίοδο της Ιταλοκρατίας, για να φτάσει στη σύγχρονη εποχή.

Τα Σχολεία κατά την Ιταλοκρατία (1912-1943)

Η περίοδος της Ιταλικής κατοχής στα Δωδεκάνησα υπήρξε η πιο κρίσιμη για τα ελληνικά εκπαιδευτήρια.

- **Πρώτη Περίοδος (1912-1923):** Σχετική αυτονομία των κοινοτικών σχολείων με χρηματοδότηση από τα κληροδοτήματα των ευεργετών (Δρακίδη, Καζούλλη).
- **Φασιστική Περίοδος (1924-1936):** Επί κυβερνήτη Mario Lago ξεκινά η έμμεση πίεση με την υποχρεωτική εισαγωγή της ιταλικής γλώσσας.
- **Ολοκληρωτικός Εξιταλισμός (1936-1943):** Ο κυβερνήτης Cesare Maria de Vecchi επιβάλλει σκληρά μέτρα.
- **Το Κλείσιμο:** Το 1937 καταργούνται όλα τα ελληνικά σχολεία, συμπεριλαμβανομένου του Καζουλλείου.
- **Η Αντίσταση:** Οι Ρόδιοι αντιδρούν με τα «κρυφά σχολεία», όπου ιερείς και δάσκαλοι παρέδιδαν μαθήματα ελληνικών στα σπίτια ή σε εκκλησίες.

Σύνοψη Ιστορικών Κτηρίων & Σχολείων

Σχολείο	Έτος Ίδρυσης / Κατασκευής	Ιστορική Σημασία
Αστική Σχολή	1874	Το πρώτο μεγάλο οργανωμένο χριστιανικό σχολείο της πόλης.
Βενετόκλειο Λύκειο	1911	Ορόσημο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από τους αδελφούς Βενετοκλή.
Καζούλλειο Λύκειο	1915 (περίπου)	Πρώην Παρθεναγωγείο, προσφορά της οικογένειας Καζούλλη.
Παιδαγωγική Ακαδημία	1947 (κτήριο του 1925)	Φάρος για την κατάρτιση των Ελλήνων εκπαιδευτικών στα Δωδεκάνησα.

Η ιστορία έχει διασώσει τα ονόματα σπουδαίων Ροδίων εκπαιδευτικών, λογίων και κληρικών, οι οποίοι πρωτοστάτησαν στην προάσπιση της ελληνικής παιδείας, αρνήθηκαν να υποκύψουν στον φασιστικό εξιταλισμό και υπηρέτησαν το δίκτυο των «κρυφών σχολείων» της Ιταλοκρατίας.

Κορυφαίες Μορφές της Ροδιακής Εκπαίδευσης

Εμμανουήλ Καλαμπίχης:

Μία από τις πιο εμβληματικές μορφές της Ρόδου. Διετέλεσε δάσκαλος και διευθυντής της ιστορικής Αστικής Σχολής Ρόδου. Υπήρξε ηγετικό στέλεχος της εκπαίδευσης και ιδρυτικό μέλος του Γυμναστικού Συλλόγου «Διαγόρας», συνδέοντας τη μόρφωση με τον εθνικό αθλητισμό.

Φώτης Βαρέλης

Ο Φώτης Βαρέλης υπήρξε αυτό που λέμε Δάσκαλος. Όχι μόνο, γιατί ήταν καθηγητής φιλόλογος, αλλά γιατί η στάση ζωής του τον κατέταξε στους σπάνιους ανθρώπους της Ελλάδας. Όλοι έτσι τον αποκαλούν, τον γνώριζαν, δεν τον γνώριζαν. Πέθανε στις 18 του Αύγουστου του 2012, υπερπλήρης ημερών και πλήρης προσφοράς στον τόπο του και στην Ελλάδα. Είχε δύο γιούς, ο ένας εξ αυτών ζει, ο Σταύρος, και ζούσε με την Σοφία, την γυναίκα του, και τον Σταύρο. Η Σοφία πέθανε 16 μέρες, πριν από τον μέγα Δάσκαλο. Δίδασκε για 20 χρόνια αμισθί στην Ακαδημία της Ρόδου. Ήταν από τους πρωτεργάτες της δημιουργίας της Τουριστικής Σχολής Ρόδου, των Νυχτερινών γυμνασίων, των θεατρικών ομάδων. Είχε γράψει ποίημα για τον κύπριο ήρωα Ευαγόρα Παλληκαρίδη, που συμπεριελήφθη στο βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού που, πριν από το 2006, το Υπουργείο Παιδείας πέταξε εκτός ύλης. Μάλλον δεν έχουμε καιρό για τις μνήμες ηρώων που τίμησαν τον εαυτό τους και τον τόπο τους. Επίσης, μετά την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα, συμμετείχε σε διαγωνισμό και κέρδισε το πρώτο βραβείο για την επιγραφή που θα αναρτώταν σε ένα βράχο της Σύμης. Ο βράχος έγραφε: «Απόψε κρυφομίλησε η Λευτεριά με μένα. Πάψετε Δωδεκάνησα νάστε συλλογισμένα». Μην παραξενευτείτε, αν σας πω, πως κάτω από την επιγραφή έλειπε το όνομα του Φώτη Βαρέλη. Η Ελλάδα που...θάβει τους ανθρώπους της, προτού τους θάψει σκεπάζοντά τους με χώμα. Αργότερα, χωρίς ποτέ να παραπονεθεί, ο Φώτης Βαρέλης αφοσιώθηκε αποκλειστικά στην συγγραφή. Όταν τον πλησίαζαν δημοσιογράφοι και ρεπόρτες για να τους πει μια κουβέντα, τους απαντούσε σε στωικότητα: «Θα με βρείτε στα βιβλία μου. Μην με τυραννάτε με τα φώτα». Ήταν σεμνός, αθόρυβος, γαλήνιος. Περπάτησε ισόβια με το κεφάλι ψηλά. Δεν εκμεταλλεύτηκε τίποτα από αυτά που είχε, απείχε παντελώς από την ζωή του η σχέση με την ύλη και το κέρδος. Κουβαλούσε τις απαραίτατες αξίες της ζωής: καλοσύνη, αγνότητα, τιμιότητα, απλότητα, αυθορμητισμό. Είχε αγιοσύνη στο βλέμμα και στην ψυχή. Δεν μπορούμε όλοι να είμαστε άγιοι. Δεν μπορούμε όλοι να γίνουμε ήρωες. Μπορούμε, όμως, να είμαστε τίμιοι. Ο ίδιος αθόρυβος, μα τα γραπτά του και οι ομιλίες του έκαναν κρότο. Κάποτε, το 1988 εκφώνησε ένα λόγο με αφορμή την 7η Μαρτίου, ημέρα προσάρτησης της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. Μεταξύ άλλων, είπε: «Όσο για το μέλλον τούτα τα δυο, θα ζητήσω 30 δευτερόλεπτα να σας πω. Και θέλω βίντεο να κρατηθούν. Το ένα είναι: Προσέξτε την ελευθερία μας. Είναι η πρώτη ύλη της ευδαιμονίας του ανθρώπου και ζητάει: Αυτογνωσία, αυτοπειθαρχία, σεβασμό και τιμιότητα στην εργασία μας,. Ζητάει αγάπη, ανθρωπιά και δικαιοσύνη. Το δεύτερο είναι: Προσέξτε τη γλώσσα μας γιατί: Τίποτε άλλο, πιο ακριβό από τη γλώσσα, δεν κληρονομήσαμε από τους πατεράδες μας. Και τίποτε άλλο, πιο ακριβό από τη γλώσσα, δεν πρόκειται να δώσουμε κληρονομιά στα παιδιά μας. Σ' όλη της την πορεία. Από τις πρώτες της πηγές μέχρι σήμερα. Μέχρι το κάθε σήμερα. Όχι κομμένη από κάποιο σημείο και ύστερα γιατί θα ξεραθεί. Από κει αντλούμε την ιστορία μας, από κει αντλούμε τις δυνάμεις του έθνους μας, τις δυνάμεις μας». Σήμερα, αναζητούμε την χαμένη μας ελευθερία. Βέβαια, ψάχνουμε να βρούμε τον εχθρό έξω από εμάς. Έλα, όμως, που ο εχθρός είναι εντός των τειχών. Μέσα στην Ελλάδα, για να μην πω μέσα στον ίδιο μας τον εαυτό. Και αν μας φαίνεται ή μας κολακεύει να πιστεύουμε πως οι εχθροί είναι οι άλλοι, ας παραδεχτούμε, έστω και αργά, πως στους εχθρούς, που μας κουμαντάρουν τις ζωές, εμείς δώσαμε το δικαίωμα να το κάνουν, καταθέτοντας, μάλιστα, και την εξουσιοδότηση. Δεν μπορώ να φανταστώ τίποτα πιο τραγικό από τα να με διαφεντεύει άλλος, εκτός από εμένα την ίδια. Και για τελειώσω και το παρόν κείμενο, ελάχιστο φόρο τιμής στην στάση ζωής του σπουδαίου Φώτη Βαρέλη, που ευελπιστώ να γλυκάνει την ψυχούλα σας, να σας δώσει ελπίδα και καθαρό μυαλό για δραστικές και αποδοτικές αποφάσεις, παραθέτω μια δική του σκέψη

και αντιγράφων και ένα ποίημά του, σκύβοντας από βαθύ σεβασμό και περίσκεψη το κεφάλι με κλειστά τα μάτια: «Ευτυχώς, υπάρχει ο θάνατος».

Χριστόδουλος Ι. Παπαχριστοδούλου (1899–1988)

Ήταν διαπρεπής **φιλόλογος, εκπαιδευτικός (γυμνασιάρχης) και συγγραφέας**. Αφιέρωσε τη ζωή του στη μελέτη της Δωδεκανήσου και θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους μελετητές της ιστορίας, της λαογραφίας και της γλωσσικής διαλέκτου της Ρόδου.

- **Κυριότερο έργο του:** Το βιβλίο «Ιστορία της Ρόδου: Από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου».
- **Διακρίσεις:** Βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών το 1985 για την πολυετή επιστημονική και πνευματική του προσφορά.

Αγαπητός Γ. Τσοπανάκης

Ο **Αγαπητός Γ. Τσοπανάκης** (1908–2005) υπήρξε ένας από τους κορυφαίους Έλληνες **γλωσσολόγους, φιλόλογους και ακαδημαϊκούς** του 20ού αιώνα. Άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στην έρευνα της αρχαίας και της νέας ελληνικής γλώσσας.

Πρώτα Χρόνια και Σπουδές

- **Γέννηση:** Γεννήθηκε τον Ιούνιο του 1908 στο χωριό **Σάλακος της Ρόδου**.
- **Εκπαίδευση:** Αποφοίτησε από το ιστορικό **Βενετόκλειο Γυμνάσιο** της Ρόδου.
- **Πανεπιστήμιο:** Σπούδασε Κλασική Φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του **Πανεπιστημίου Αθηνών**.
- **Διδακτορικό:** Συνέχισε με μεταπτυχιακές σπουδές στη γλωσσολογία, τη φωνητική αρχαίων γλωσσών και τα σανσκριτικά στο **Πανεπιστήμιο της Πίζας** στην Ιταλία, όπου αναγορεύτηκε διδάκτορας το 1932.

Πατριωτική Δράση και Εκτοπισμός

- **Χαρτούμ:** Εργάστηκε για ένα σύντομο διάστημα ως καθηγητής στην ελληνική κοινότητα στο **Χαρτούμ του Σουδάν**.
- **Σύλληψη:** Το 1933 επέστρεψε στη Ρόδο (η οποία βρισκόταν υπό ιταλική κατοχή) για να διδάξει. Το 1936 **συνελήφθη από τις ιταλικές αρχές** για την έντονη πατριωτική του δράση και εκτοπίστηκε στην Ιταλία.

Ακαδημαϊκή Σταδιοδρομία

- **Θεσσαλονίκη:** Επέστρεψε στην Ελλάδα και το 1938 διορίστηκε στο Β' Γυμνάσιο Αρρένων Θεσσαλονίκης.
- **Πανεπιστήμιο ΑΠΘ:** Το 1944 εξελέγη **Υφηγητής Γλωσσολογίας** στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Το 1955 ανέλαβε την τακτική έδρα της **Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας**.
- **Διοίκηση:** Διετέλεσε Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ κατά τα έτη 1959–1960.

Καταξίωση και Ύστατα Χρόνια

- **Ακαδημία Αθηνών:** Το 1984 εξελέγη τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Το 1998 έφτασε στο ύψιστο αξίωμα του **Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών**.
- **Θάνατος:** Έφυγε από τη ζωή στις **27 Οκτωβρίου 2005** σε ηλικία 97 ετών. Η κηδεία του έγινε με τιμές στη γενέτειρά του, τη Σάλακο της Ρόδου.

Οι Πρωτεργάτες των «Κρυφών Σχολημάτων» (1937–1940)

Όταν ο κυβερνήτης Τσέζαρε Μαρία ντε Βέκι απαγόρευσε πλήρως την ελληνική γλώσσα, η ηγεσία της Εκκλησίας και οι απολυμένοι δάσκαλοι δημιούργησαν τα «Κατηχητικά Σχολεία» ως κάλυψη για την παράνομη διδασκαλία.

- **Μητροπολίτης Ρόδου Απόστολος (Τρύφωνος):** Ο θρησκευτικός ηγέτης που **συνέλαβε και οργάνωσε το σχέδιο της παράνομης εκπαίδευσης**. Εκμεταλλεύτηκε το δικαίωμα της θρησκευτικής κατήχησης και διόρισε κρυφά τους απολυμένους Έλληνες δασκάλους ως «κατηχητές» στις ενορίες και στα χωριά της Ρόδου.

Ο Ρόδου Απόστολος Τρύφωνος

- **Οι Ανώνυμοι Δάσκαλοι των Χωριών:** Στα χωριά της Ρόδου (όπως ο Αρχάγγελος, ο Έμπωνας, η Κρεμαστή και η Σορωνή), δεκάδες ντόπιοι κοινοτικοί δάσκαλοι και ιερείς (παπά-δάσκαλοι) ρίσκαραν καθημερινά τη ζωή τους. Μαζεύοντας τα παιδιά σε αποθήκες, σπίτια ή στο πίσω μέρος των ναών μετά το ηλιοβασίλεμα, χρησιμοποιούσαν ως αναγνωστικά παλιά εκκλησιαστικά βιβλία (το *Ψαλτήρι* και την *Οκτώηχο*).

Οι Διώξεις και το «Ρετσινόλαδο»

Οι δάσκαλοι αυτοί δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνο την έλλειψη βιβλίων, αλλά και τους **καραμπινιέρους** και τους ντόπιους πληροφοριοδότες των Ιταλών. Όσοι εντοπίζονταν να διδάσκουν ελληνικά:

- Υποβάλλονταν στον βασανισμό του **ρετσινόλαδου** (υποχρεωτική κατάποση μεγάλων ποσοτήτων από τις ιταλικές αρχές ως μέσο εξευτελισμού).
- Φυλακίζονταν στις κεντρικές φυλακές της Ρόδου.
- **Εκτοπίζονταν (εξορίζονταν)** σε άλλα νησιά ή στην Ελλάδα, χάνοντας την περιουσία τους.

Στα χωριά της Ρόδου, όπως ο **Έμπωνας** και ο **Αρχάγγελος**, η αντίδραση των κατοίκων απέναντι στον φασιστικό εξιταλισμό δεν ήταν απλώς παθητική άρνηση, αλλά μια **καθημερινή, οργανωμένη και συχνά δυναμική αντίσταση**. Οι αγροτικές και κτηνοτροφικές κοινότητες του νησιού επέδειξαν τρομερό πείσμα για να διατηρήσουν τη θρησκεία, τη γλώσσα και τις παραδόσεις τους.

Έμπωνας: Το Κάστρο της Παράδοσης και η Άρνηση των «Φράγκικων»

Ο Έμπωνας, χτισμένος στους πρόποδες του Αταβύρου, ήταν ανέκαθεν ένα χωριό με έντονη πολιτιστική ταυτότητα και υπερήφανους κατοίκους.

- **Διατήρηση της Φορεσιάς ως Αντίσταση:** Οι Ιταλοί προσπάθησαν να επιβάλουν τον δυτικό, ιταλικό τρόπο ντυσίματος και τη φασιστική στολή της νεολαίας (Balilla). Οι Εμπωνιάτες αντέδρασαν κρατώντας με πείσμα την παραδοσιακή ροδίτικη φορεσιά τους. Το να κυκλοφορούν με τις παραδοσιακές βράκες, τα στιβάνια και τα μαντίλια ήταν μια καθημερινή, ορατή πράξη ανυπακοής.
- **Το Παράνομο Σχολείο στο Σπίτι:** Στον Έμπωνα, η διδασκαλία των ελληνικών γινόταν κυρίως τις νύχτες. Οι κάτοικοι μετέτρεπαν τα υπόγεια των σπιτιών τους ή τις αγροτικές αποθήκες (καλύβια) σε κρυφές αίθουσες. Οι γονείς κρατούσαν τσίλιες στις εισόδους του χωριού για να ειδοποιήσουν αν εμφανίζονταν οι караμπινιέροι, δίνοντας χρόνο στα παιδιά να κρύψουν τα ελληνικά τετράδια κάτω από τα στρώματα ή στα τζάκια.

Αρχάγγελος: Δυναμικές Κινητοποιήσεις και Θρησκευτική Εμμονή

Ο Αρχάγγελος, ένα από τα μεγαλύτερα και πιο ζωντανά χωριά της Ρόδου, φημιζόταν για τον ορμητικό χαρακτήρα των κατοίκων του, οι οποίοι δεν δίσταζαν να έρθουν σε ανοιχτή ρήξη με τις ιταλικές αρχές.

- **Η Μάχη για την Εκκλησία:** Όταν οι Ιταλοί προσπάθησαν να αποκόψουν την τοπική Εκκλησία από το Οικουμενικό Πατριαρχείο για να επιβάλουν το «Αυτοκέφαλο» (με σκοπό τη μετέπειτα καθολικοποίηση), οι Αρχαγγελίτες ξεσηκώθηκαν. Αρνήθηκαν να μπουν στις εκκλησίες αν ο παπάς δεν μνημόνευε τον Πατριάρχη.
- **Οι Γυναίκες στην Πρώτη Γραμμή:** Σε πολλές περιπτώσεις ελέγχων από τους Ιταλούς караμπινιέρους, οι γυναίκες του Αρχαγγέλου έμπαιναν μπροστά. Έκρυβαν τους καταδικωμένους δασκάλους πίσω από τους αργαλειούς τους και δημιουργούσαν τεχνητή αναταραχή στους δρόμους για να καθυστερήσουν τις έρευνες των αρχών.

Κοινές Μορφές Αντίδρασης σε όλα τα Χωριά της Υπαίθρου

- **Το «Αιματηρό Πάσχα» του 1919:** Η αντίσταση των χωριών είχε ξεκινήσει νωρίς. Το Πάσχα του 1919, οι κάτοικοι σε πολλά χωριά (με επίκεντρο τη Βιλλανόβα/Παραδείσι) διοργάνωσαν μαζικά συλλαλητήρια ζητώντας την Ένωση με την Ελλάδα. Οι Ιταλοί χτύπησαν τις συγκεντρώσεις με ξιφολόγχες, με αποτέλεσμα τον θάνατο πατριωτών (όπως ο παπά-Λουκάς και η Ανθούλα Ζερβού), γεγονός που ατσάλωσε το πείσμα των χωρικών.
- **Η Γλώσσα των Σπιτιών:** Μέσα στα σχολεία τα παιδιά υποχρεώνονταν να μιλούν μόνο ιταλικά. Μόλις όμως χτυπούσε το κουδούνι και επέστρεφαν στα χωριά τους, οι γονείς τους απαγόρευαν αυστηρά να χρησιμοποιούν έστω και μία ιταλική λέξη στο σπίτι. «Εδώ είμαστε Ελλάδα», ήταν η μόνιμη επωδός.
- **Το Σαμποτάζ των Ιταλικών Εκδηλώσεων:** Οι Ιταλοί διοργάνωναν γιορτές, προβολές προπαγανδιστικών ταινιών και παρελάσεις στα χωριά. Οι κάτοικοι εφάρμοζαν το «λευκό σαμποτάζ»: ερήμωναν οι δρόμοι, έκλειναν τα παράθυρα των σπιτιών και κανένας δεν παρευρισκόταν, αφήνοντας τους Ιταλούς αξιωματικούς να μιλούν σε άδειες πλατείες.

Το «**Αιματηρό Πάσχα**» του 1919 (7 Απριλίου 1919) αποτελεί μία από τις πιο ένδοξες και ταυτόχρονα τραγικές σελίδες της δωδεκανησιακής ιστορίας. Ήταν η πρώτη μαζική, παλλαϊκή και δυναμική εξέγερση των Δωδεκανησίων ενάντια στην ιταλική κατοχή, με αίτημα την **Ένωση με την Ελλάδα**.

Το Πολιτικό Υπόβαθρο

Οι Ιταλοί κατείχαν τα Δωδεκάνησα από το 1912, υποσχόμενοι αρχικά ότι η παρουσία τους θα ήταν προσωρινή. Μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1918) και με τη Διάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι σε εξέλιξη, οι Ρόδιοι και οι υπόλοιποι Δωδεκανήσιοι πίστεψαν ότι είχε έρθει η ώρα για την αυτοδιάθεσή τους.

Η **Δημογεροντία Ρόδου**, υπό την καθοδήγηση του Μητροπολίτη Αποστόλου, οργάνωσε ένα μυστικό δημοψήφισμα σε ολόκληρο το νησί για την Κυριακή του Πάσχα, ώστε ο λαός να διατρανώσει την επιθυμία του για Ένωση.

Η Ημέρα της Εξέγερσης (7 Απριλίου 1919)

Το σχέδιο προέβλεπε ότι μετά την Αναστάσιμη Λειτουργία, οι πιστοί σε όλα τα χωριά της Ρόδου θα συγκεντρώνονταν στους προαύλιους χώρους των ναών. Εκεί θα διάβαζαν το ψήφισμα της Ένωσης, θα έψαλλαν τον Εθνικό Ύμνο και θα ύψωναν την ελληνική σημαία.

Οι Ιταλοί καραμπινιέροι, έχοντας πληροφορηθεί για το κίνημα, είχαν πάρει θέσεις στα χωριά με εντολή να καταστείλουν κάθε εκδήλωση.

Τα Ματωμένα Γεγονότα στα Χωριά

Η σύγκρουση γενικεύτηκε σε πολλές περιοχές, αλλά πήρε δραματική τροπή σε δύο συγκεκριμένα χωριά:

- **Βιλλανόβα (σημερινό Παραδείσι):** Οι κάτοικοι, μετά τη λειτουργία, αρνήθηκαν να διαλυθούν. Οι Ιταλοί στρατιώτες επιτέθηκαν στο πλήθος με εφ' όπλου λόγχες και άνοιξαν πυρ. Εκεί έπεσε νεκρός ο **Παπα-Λουκάς (Παπακωνσταντίνου)**, ο οποίος προσπάθησε να προστατεύσει τους συγχωριανούς του, καθώς και η **Ανθούλα Ζερβού**, μια νερή κοπέλα που μπήκε μπροστά για να σώσει έναν καταδιωκόμενο.
- **Κρεμαστή:** Οι καίριες παρεμβάσεις των κατοίκων και οι σφοδρές συμπλοκές με τις ιταλικές δυνάμεις οδήγησαν σε δεκάδες τραυματισμούς και μαζικές συλλήψεις. Οι καμπάνες χτυπούσαν ασταμάτητα ως σύνθημα εξέγερσης.

Οι Συνέπειες και η Σημασία του Αγώνα

- **Κύμα Διώξεων:** Μετά το Πάσχα, οι Ιταλοί επέβαλαν στρατιωτικό νόμο. Φυλάκισαν τα μέλη της Δημογεροντίας, εξόρισαν τον Μητροπολίτη Απόστολο και εκατοντάδες πρόκριτους και δασκάλους, ενώ επέβαλαν βαριά πρόστιμα στα χωριά.
- **Διεθνής Αντίκτυπος:** Το αίμα των Ροδίων μαρτύρων απέδειξε στη διεθνή κοινότητα ότι οι Δωδεκανήσιοι δεν επρόκειτο να δεχτούν την ιταλική κυριαρχία. Το γεγονός αυτό

ανάγκασε τον Ελευθέριο Βενιζέλο να πιέσει ακόμα περισσότερο διπλωματικά στο Παρίσι, οδηγώντας λίγους μήνες μετά στη Συμφωνία Τσιτόνι - Βενιζέλου (αν και αργότερα αθετήθηκε από τους Ιταλούς).

- **Ατσάλωμα του Φρονήματος:** Το «Αιματηρό Πάσχα» απέδειξε στους Ιταλούς ότι η ύπαιθρος της Ρόδου ήταν απροσκύνητη. Η θυσία του Παπα-Λουκά και της Ανθούλας Ζερβού έγινε τραγούδι και θρύλος, κρατώντας άσβεστη την ελπίδα για την Απελευθέρωση που ήρθε τελικά το 1947.

Ο **Παπα-Λουκάς** και η **Ανθούλα Ζερβού** αποτελούν τα δύο εμβληματικά σύμβολα της θυσίας του «Αιματηρού Πάσχα» του 1919 στη Ρόδο. Η ζωή και ο θάνατός τους πέρασαν στη ροδιακή ιστορία ως πρότυπα πατριωτισμού και αυτοθυσίας.

Παπα-Λουκάς (Παπακωνσταντίνου)

Ο παπά-Λουκάς ήταν ο εφημέριος του χωριού Βιλλανόβα (σημερινό Παραδείσι) και ένας από τους πιο σεβάσιμους κληρικούς της περιοχής.

- **Η Δράση του:** Δεν ήταν απλώς ένας θρησκευτικός λειτουργός, αλλά ο πνευματικός και εθνικός καθοδηγητής των συγχωριανών του. Συνεργαζόταν στενά με τη Δημογεροντία Ρόδου και είχε αναλάβει προσωπικά την οργάνωση του πατριωτικού δημοψηφίσματος στο χωριό του για την Κυριακή του Πάσχα (7 Απριλίου 1919).
- **Η Θυσία του:** Μετά την Αναστάσιμη Λειτουργία, όταν οι Ιταλοί καραμπινιέροι περικύκλωσαν την εκκλησία και επιτέθηκαν με τις λόγχες των όπλων τους στο άοπλο πλήθος (που κρατούσε ελληνικές σημαίες), ο παπά-Λουκάς μπήκε θαρραλέα μπροστά. Προσπάθησε να προστατεύσει τους ενορίτες του και να ηρεμήσει τα πνεύματα, ζητώντας από τους Ιταλούς να σταματήσουν τη βία. Ένας Ιταλός στρατιώτης τον χτύπησε θανάσιμα με τη λόγχη του, καθιστώντας τον τον πρώτο ιερομάρτυρα του απελευθερωτικού αγώνα της Δωδεκανήσου.

Ανθούλα Ζερβού

Η Ανθούλα Ζερβού ήταν μια νεαρή κοπέλα, μόλις 18 ετών, από τη Βιλλανόβα, η οποία έμεινε στην ιστορία ως η «Σουλιώτισσα της Ρόδου».

- **Ο Χαρακτήρας της:** Μεγαλωμένη με τις ελληνορθόδοξες παραδόσεις της ροδιακής υπαίθρου, είχε αναπτύξει έντονο εθνικό φρόνημα, παρά το νεαρό της ηλικίας της.
- **Η Ηρωική Πράξη:** Κατά τη διάρκεια της άγριας καταστολής της συγκέντρωσης από τις ιταλικές δυνάμεις στο προαύλιο της εκκλησίας, η Ανθούλα είδε έναν Ιταλό στρατιώτη να σημαδεύει και να ετοιμάζεται να καρφώσει με τη λόγχη του έναν συγχωριανό της (ή, σύμφωνα με άλλες μαρτυρίες, τον ίδιο τον παπά-Λουκά την ώρα που δεχόταν την επίθεση). Χωρίς να διστάσει, μπήκε μπροστά ως ανθρώπινη ασπίδα. Η ιταλική λόγχη τη διαπέρασε, προκαλώντας της θανάσιμο τραυματισμό.

Η Μνήμη τους Σήμερα

Η θυσία των δύο αυτών ηρώων ατσάλωσε την αντίσταση των Δωδεκανησίων, καθώς η κηδεία τους μετατράπηκε σε μια τεράστια, βουβή διαδήλωση κατά της κατοχής.

Σήμερα, στο **Παραδείσι της Ρόδου**, υπάρχουν οι προτομές του Παπα-Λουκά και της Ανθούλας Ζερβού, ενώ διοργανώνονται ετήσιες εκδηλώσεις μνήμης για να τιμηθεί η προσφορά τους στην ελευθερία του νησιού.

Η Θυσία στο Ροδίτικο Δημοτικό Τραγούδι

Η λαϊκή μούσα των Δωδεκανήσων αντέδρασε αμέσως στην τραγωδία της Βιλλανόβας (Παραδείσι).

Οι ντόπιοι λυράρηδες και ποιητάρηδες μετέτρεψαν τον θρήνο σε τραγούδι της αντίστασης. Τα κομμάτια αυτά τραγουδιούνταν κρυφά στα πανηγύρια και στις οικογενειακές μαζώξεις.

Ένα από τα πιο συγκλονιστικά δωδεκανησιακά μοιρολόγια της εποχής περιγράφει τη στιγμή της δολοφονίας:

*«Ανάθεμά σε, Ιταλία, με τα φασιστικά σου,
που μάτωσες το Πάσχα μας και κλαίν' τα τέκνα σου.
Τον Παπα-Λουκά σφάξανε μπροστά στην εκκλησία,
κι η Ανθουλίτσα έπεσε για την Ελευθερία...
Το αίμα τους επλήθυνε τη ροδιακή τη γη,
για να 'ρθει η γλυκιά η Ένωση, να φέξει η αυγή.»*

Τα τραγούδια αυτά λειτούργησαν ως ζωντανές εφημερίδες.

Κράτησαν τη μνήμη των ηρώων άσβεστη όταν οι Ιταλοί απαγόρευαν κάθε γραπτή αναφορά.

Οι Γυναίκες στην Αντίσταση της Δωδεκανήσου

- **Οι γυναίκες στα νησιά δεν ήταν απλώς θεατές.**
- **Οργάνωσαν ένα αθέατο δίκτυο κατασκοπείας και βοήθειας, ειδικά στη μετέπειτα γερμανική κατοχή. Οι Υποκλοπές των Τηλεγραφημάτων:**
Νεαρές Δωδεκανήσιες που γνώριζαν ιταλικά εργάζονταν ως δακτυλογράφοι ή τηλεφωνήτριες στα ιταλικά διοικητήρια.
Μετέφεραν κρυφά κρίσιμες στρατιωτικές πληροφορίες στους Έλληνες και Άγγλους σαμποτέρ.
- **Οι «Μάνες» των Ιερών Λόχων:**
Όταν ο ελληνικός Ιερός Λόχος έκανε καταδρομικές επιχειρήσεις στα νησιά, οι γυναίκες ρίσκαραν τη ζωή τους.
Τους έκρυβαν σε στάνες, φούρνους και υπόγεια κελάρια.
Τους προμήθευαν με τρόφιμα και έπλεναν τις ματωμένες στολές τους.
- **Η Φύλαξη των Συμμάχων:**
Πολλές γυναίκες στη Ρόδο και τη Σύμη φυλάκισαν και φυγάδευσαν Άγγλους πιλότους που είχαν καταρριφθεί.
Τους έντυναν με παραδοσιακές γυναικείες φορεσιές για να περνούν απαρατήρητοι από τα μπλόκα.

ΆΛΛΕΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

Χρύσανθος Θεοχάρης, Ρόδιος, (1878-1958): Εργολήπτης με πλούσια εθνική και πατριωτική δράση, επέβλεψε στην ανέγερση του Βενετοκλείου Γυμνασίου, του κοιμητηριακού ναού του Αγίου Δημητρίου, καθώς και πολλών δημόσιων κτιρίων.

Γεώργιος Καζούλλης, Ρόδιος: Διετέλεσε γραμματέας και επιτελικός αξιωματικός στις υπηρεσίες Ελλήνων οπλαρχηγών, όπως του Χατζηχρήστου Βούλγαρη (Ντάγκοβιτς).

Κωνσταντίνος Καστρίσιος, Ρόδιος, (1793-1846): Μέλος της Φιλικής Εταιρείας, με το επάγγελμα του εμπόρου στην Αίγυπτο, όταν κηρύχθηκε η Επανάσταση. Ήλθε στη Ρόδο, κατετάγη στη Φάλαγγα των Φιλελλήνων και πολέμησε σε διάφορες μάχες, φθάνοντας στον βαθμό του λοχαγού.

Χριστοφής Μηλιόνης, Ρόδιος: Διετέλεσε μέλος της επιτροπής της Σύρου για την απελευθέρωση της Ρόδου

Παναγιώτης Γ. Ρόδιος, (1789-1851): Ήλθε στην Ελλάδα από το Παρίσι, διακόπτοντας τις ιατρικές σπουδές του με την έναρξη της Επανάστασης, για να καταταγεί στον επαναστατικό στρατό. Πολέμησε στη μάχη του Πέτα καθώς και στην πολιορκία και την άλωση του Ναυπλίου. Διετέλεσε Γραμματέας του Εκτελεστικού στην κυβέρνηση του Γ. Κουντουριώτη, υπουργός των Στρατιωτικών επί Καποδίστρια και υπήρξε ο ιδρυτής της Σχολής Ευελπίδων.

-Μιχαήλ Ροδίτης, Ρόδιος, (1802-1868): Υπήρξε μέλος της Φιλικής Εταιρείας, κατετάγη στον τακτικό στρατό, έφτασε στο βαθμό του συνταγματάρχη και έλαβε μέρος σε πολλές μάχες, όπως στην πολιορκία της Ακρόπολης των Αθηνών στις 28.11.1826 με τον Φαβιέρο. Τον επικήδειο εκφώνησε ο τότε φοιτητής Νομικής και μεγάλος Ρόδιος Ευεργέτης Μίνως Βενετοκλής

ΑΡΧΑΙΑ ΡΟΔΟΣ

Από τα αρχαία ελληνικά κείμενα μπορεί κανείς να διαπιστώσει με ευκολία θα λέγαμε, πως η Ρόδος έχει γεννήσει ή έχει φιλοξενήσει σημαντικούς ανθρώπους της φιλοσοφικής σκέψης. Τη Ρόδο δόξασε και τίμησε ένας από τους επτά σοφούς του αρχαίου κόσμου, ο Λίνδιος Κλεόβουλος, καθώς και η κόρη του Κλεοβουλίνη (6^{ος} αι. π.Χ.) οι οποίοι απέδωσαν την εικόνα του ροδιακού κλασικού πνεύματος.

Επίσης Ρόδιοι ήσαν και ο Αρίστιππος, μαθητής του Σωκράτη και ιδρυτής της Κυρηναικής σχολής. Στη Ρόδο δίδαξε ο Κυρηνάιος Βίων ο Βορυσθενίτης, για τον οποίο μας μιλά ο Λαέρτης ο Εύδημος μαθητής τον Αριστοτέλη. Ο Ιερώνυμος, μαθητής κι αυτός του Αριστοτέλη. Ο Πραξιφάνης μαθητής του Θεόφραστου, ιδρυτής σχολής την οποία λέγεται ότι επισκέφτηκε ο Επίκουρος. Ο Ανδρόνικος ενδέκατος μαθητής του Αριστοτέλη και ιδρυτής της περιπατητικής σχολής. Ο Εκάτων μαθητής του Παναίτιου, έγραψε *Περί καθήκοντος* και άλλα συγγράμματα. Ο Πλάτων μαθητής κι αυτός του Παναίτιου. Ο Απολλώνιος, ο Λεωνίδης, ο Στρατοκλής, ο Μελάνθιος κι ακόμα οι Νικόλοχος μαθητής του Τίμωνα, ο Ευκρατίδης και άλλοι. Όλοι αυτοί κατέστησαν τη Ρόδο, ένα από το σημαντικότερα κέντρα υψηλής πνευματικής παιδείας αλλά και τόπο ανάπτυξης του ανθρωπιστικού ιδεώδους

Αναφορές

Κ. Σκανδαλίδης: Δωδεκάνησα: 200 χρόνια από την παλιγγενεσία των Ελλήνων (Γ' Μέρος)
Ντοκουμέντο: Οι Αιγυπτιώτες στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο – Το παράδειγμα του Στέφανου Καζούλλη (Αδημοσίευτες φωτογραφίες)

Σάββας Παυλίδης: Βικιπαιδεια

Πλάτωνος Κ. Κυπριώτου Οι Βενετοκλείς και το Βενετόκλειον η συμβολή των εις την παιδεία του Έθνους

Χ. Ι. Παπαχριστοδούλου Ιστορία της Ρόδου

Ιωάννου Γ. Στεφανίδη Η ιστορία της Νήσου Ρόδου

Νικολάου Ν. Αγγελή Αντ. Η Ρόδος του Εικοστού Αιώνα

Η Κατάθεσις του Θεμέλιου του Βενετοκλείου Γυμνασίου εν Ρόδω (1909)

Εμμανουήλ Ν. Κολεζάκης, Ph.D